

TELEVIZNÍ SERIÁL SYNOVÉ A DCERY JAKUBA SKLÁŘE A JEHO ZACHYCENÍ VÍCE NEŽ 50 LET NAŠICH DĚJIN

PETR BEDNAŘÍK

Televizní seriál *Synové a dcery Jakuba skláře* byl posledním seriálem Jaroslava Dietla, který byl natáčen za scenáristova života (zemřel na infarkt 29. června 1985).¹ Seriál byl premiérově uveden v Československé televizi v roce 1986, tedy několik měsíců po Dietlově smrti. Z tohoto důvodu se v době premiéry nemohly v tisku objevovat rozhovory s Dietlem, kde by se autor vyjadřoval k natočenému seriálu. Tisk publikoval rozhovory, které Dietl poskytl ještě v čase přípravy seriálu. Z těchto rozhovorů ale můžeme získat základní informace o vzniku tohoto seriálu.

Československá televize každý rok připravovala jeden nový Dietlův seriál. Vedle toho byl Dietl autorem řady televizních inscenací. Podílel se také na přípravě *Bakalářů*, cyklu televizních povídek podle diváckých námětů. Dietl byl v Československu velmi populární. Většina televizních scenáristů byla v 70. a 80. letech v podstatě pro diváka anonymní. Diváci si přečetli jejich jména v titulcích, ale těžko se dá říci, že by televizní scenárista byl člověkem, kterého lidé poznávali na ulici. Dietlovi se podařilo tohoto postavení dosáhnout. Poskytoval rozhovory pro tisk, jeho tvář se objevovala na televizní obrazovce. Zvláště po úspěchu *Nemocnice na kraji města* se pro řadu diváků jeho jméno stalo synonymem kvality. Jakmile Československá televize oznámila přípravu nového televizního seriálu podle Dietlova scénáře, diváci se těšili na jeho premiéru a očekávali, že uvidí kvalitní televizní seriál. Dietl byl autorem, kterému popularita nebyla nepřijemná. V médiích vystupoval rád. Současně velmi bedlivě sledoval ohlas svých seriálů mezi diváky a zajímal se o čísla sledovanosti, jak lze zjistit z textu v deníku *Večerní Praha*. „Při našem posledním rozhovoru s Jaroslavem Dietlem se projekt o tomto sklářském seriálu teprve rodil. Už tehdy však tvrdil, že musí zaujmout co nejvíce lidí, jinak že nebude spokojen. Seznámil nás i se svým měřítkem úspěšnosti. Když prý jednotlivé díly sleduje méně než osm milionů, jde o totální krach, když více než osm milionů, je to dobře, a teprve nad devět milionů diváků výborné. Mimochodem pečlivým výzkumem bylo zjištěno, že seriál *Nemocnice na kraji města* sledovalo pravidelně kolem devíti milionů diváků.“² O takové sledovanosti se dnešním televizním autorům může jen zdát. Československo mělo v Dietlově době 15 milionů obyvatel, kteří si mohli vybírat mezi vysíláním 1. a 2. televizního programu. Jakmile se objevil pořad se známými herci, většina diváků mu dávala přednost. Dnes jsou televizní tvůrci hodnoceni jako veleúspěšní, když má jejich dílo sledovanost přes dva miliony diváků. Máme sice výběr z většího počtu programů, ale stále platí, že české tele-

vizní seriály patří k divácky nejoblíbenějším žánrům. Bylo by velmi zajímavé vědět, jak by se Jaroslav Dietl adaptoval na nové televizní podmínky, pokud by se dožil 90. let.

Seriál *Synové a dcery Jakuba skláře* vznikl na tzv. společenskou objednávku. Československá televize každoročně připravovala ideově-tematický plán, v němž podávala přehled, které pořady bude v nejbližším období natáčet. Tento plán pak byl předán k posouzení aparátu ÚV KSČ. Pokud jde o hranou tvorbu, ta často vznikala ve výkladu ideově-tematického plánu jako příspěvek Československé televize k nějakému výročí, ať již historické události nebo významné osobnosti. Dalším motivem vzniku díla mohlo být označení, že se jedná o příspěvek televize k nějaké významné vnitropolitické události. Jaroslav Dietl měl s tímto vymezením své zkušenosti, protože některé jeho seriály vznikaly právě tímto způsobem. Například seriál *Muž na radnici* o předsedovi městského národního výboru Bavorovi natočila Československá televize v roce 1976 jako svůj příspěvek k volbám do zastupitelských sborů. Velmi politicky exponovaný seriál *Okres na severu* o předsedovi okresního výboru KSČ Pláteníkovi televize prezentovala v roce 1981 jako svůj příspěvek k XVI. sjezdu KSČ. Na seriály, které vznikaly s tímto zdůvodněním, byly kladeny příslušné ideologické požadavky. Přitom je zajímavý vztah Dietl – KSČ. Dietl na začátku normalizace neprošel v Československé televizi stranicovými prověrkami. Jako se zaměstnancem, který byl vyloučen z KSČ, s ním Československá televize ukončila trvalý pracovní poměr. V roce 1974 jej ale oslovil 1. náměstek ústředního ředitele Vladimír Diviš, aby pro televizi napsal seriál ze zemědělského prostředí.³ Dietl začal pracovat na seriálu *Nejmladší z rodu Hamrů*. Seriál měl úspěch u diváků i normalizačního vedení Československé televize. Po *Hamrovi* začal Dietl dostávat za úkol přípravu dalších seriálů. Kritici v současnosti Dietlovi vyčítají, že jeho seriály pomáhaly normalizačnímu režimu, přitom Dietl je paradoxně psal jako člověk vyloučený ze strany, který mohl pro televizi pracovat pouze jako externista.⁴

K úplnému počátku vzniku seriálu Dietl řekl: „Televize mě požádala o dělnický seriál, nic konkrétnějšího nebylo řečeno. Mě to zprvu vyděsilo, marně jsem přemýšlel, jak do toho. Pak se mi připomněla moje dávná touha udělat generační seriál. To byl první krok: když dělnický, tak generační. A když řeknete generační, musíte vyjít od řemesla.“⁵ Jaroslav Dietl si udělal seznam českých řemesel. Procházel jej s režisérem Jaroslavem Dudkem, který měl chalupu u Nového Boru v oblasti sklářských hutí.⁶ Dudek vzal Dietla k sobě na chalupu, kde jej seznámil se svými sousedy – skláři různých generací. Dietl pak týden objížděl hutě v okolí a seznamoval se s prací sklářů. Poté se pustil do psaní scénáře. Na tuto etapu přípravy seriálu v době jeho premiéry vzpomínal v novinách režisér Jaroslav Dudek: „Jaroslav Dietl se původně rozhlížel po látce ze strojírenství, ale nakonec to vyhráli skláři. Líbilo se mu, že je to typicky české řemeslo i umění s velkými možnostmi obrazově poetického vyjádření.“⁷ Prostředí sklářské huti se líbilo i režiséru Jaroslavu Dudkovi: „Je poetické, křehké a navíc nádherně a typicky české. Sklo jako materiál v sobě nese jistou symboliku, básnivost a krásu. Přál bych si, aby se nám právě tento moment podařilo v seriálu vyjádřit.“⁸

Samotné natáčení probíhalo od 3. září 1984 do 30. dubna 1985. Nejdříve televizní štáb pracoval ve sklárně v Tasicích (tehdejší závod národního podniku Sázavské sklárny), kde byly v průběhu dvou měsíců realizovány všechny záběry ze sklářské huti. Od listopadu 1984 do ledna 1985 probíhalo natáčení interiérů v televizním studiu na Kavčích horách. Od února do dubna 1985 pokračovala práce v exteriérech. V seriálu vystoupilo 200 herců. Československá televize natáčení označovala za jeden z nejnáročnějších projektů své historie. Seriál vyžadoval

větší počet exteriérů, než bylo obvyklé. Televizní tvůrci měli dost problém najít exteriéry, které by odpovídaly době, v níž se měl děj odehrávat. Poprvé na přípravě nějakého seriálu pracovaly současně dva televizní štáby. Jeden natáčel a druhý již připravoval dekorace a kostýmy pro další záběry. Jaroslav Dietl se účastnil prací ve střížně a v nahrávacím studiu. Byl přítomen i pracovním projekcím. Československá televize prezentovala seriál jako dílo, které pracovníci Hlavní redakce dramatických pořadů Čs. televize věnují nadcházejícímu 40. výročí osvobození Československa, a proto se snaží, aby mohl být uveden ještě v jubilejním roce 1985. Původně televize plánovala, že premiéra proběhne na podzim 1985. Tento záměr se ale nezdařil a 1. díl seriálu byl uveden až 9. února 1986, tedy již po jubilejním roce. Seriálu byl vyhrazen vysílací čas v neděli večer po *Nedělní chvilce poezie*. Každý díl tohoto třináctidílného seriálu měl stopáž 55–60 minut. Vysílání seriálu tedy zabralo v televizním programu tři měsíce. Poslední díl byl odvysílán 3. května – překvapivě v sobotu. V tisku jsem nenalezl zdůvodnění, proč došlo k přesunu posledního dílu na sobotu. Nabízelo by se vysvětlení, pokud by v neděli byl vysílán pořad, který by se nějak týkal květnového výročí osvobození Československa. Tento důvod zde ale nebyl. Československá televize vysílala v neděli 4. května dánský film *Tukuma* o životě v zemi ledovců.

Seriál byl v době přípravy označován za televizní román či dělnickou ságu. Zde lze uvést Dietlovo vyjádření k tématu seriálu: „Historie dělnického hnutí u nás je téma obrovské a jako základní zdroj neobyčejně rozsáhlé a bohaté. Především je to však velký kus života lidí, směřující k určitému cíli. Je to cesta vymezená určitými historickými mezníky, ale také cesta vytvořená tisíci osudy dělnických rodů, života každého jedince a jeho práce.“ Dietl současně charakterizoval tento seriál jako dílo, kde nejvíce využil vzpomínky ze svého života i vzpomínky své rodiny. „Aby bylo možné postihnout lidský osud, je vždycky třeba jít ke kořenům, odjinud se stavět nedá. U Jakuba skláře jsem ze všech svých dosavadních prací šel nejvíce ke svým vlastním kořenům, do své rodiny, k životním osudům svých předků.“⁹

Velmi pochvalně se o scénáři seriálu v době premiéry vyslovil režisér Jaroslav Dudek: „Jaroslav Dietl si tu vytkl veleúkol – do osudu jedné dělnické rodiny promítnout naše dějiny v šedesátiletém oblouku se všemi pohnutými i radostnými událostmi, které životy lidí tak výrazně ovlivňovaly. Budiž mi výjimečně dovoleno vyslovit to, co už jsem nestačil říci autorovi. Pokládám tento sklářský seriál za jeho mistrovské dílo. Napsal ho neobyčejně inspirujícím způsobem a ze společenských konfliktů a dějů vytěžil napětí, které už dávno nemá nic společného s obligátními spekulacemi, kdo si kdy koho vezme.“¹⁰

Jaroslav Dietl zvolil pro svůj seriál vděčnou formu rodinné ságy. Titulní figurou byl Jakub Cirkv v podání Ludka Munzara, který jako devatenáctiletý v roce 1899 přišel do albrechtických skláren, kde rychle získal pozici respektovaného vynikajícího skláře. Seriál zachycoval život Jakuba Cirkva až do jeho smrti v roce 1957. Současně televizní diváci sledovali osudy Cirkvových sedmi dětí, v jejichž životech se odrážely naše národní dějiny. Počet dětí Jaroslav Dietl zdůvodnil v jednom ze svých posledních rozhovorů: „Shodou okolností jsem si v té době sepsal postavy, které se mi už léta toulaly hlavou, konkrétní lidské příběhy, které jsem ve svém dětství a mládí poznal, už dávno je chtěl napsat, jejich osudy mě přitahovaly, ale nikam se nehodily. Když jsem je spočítal, bylo jich sedm. A teprve dodatečně mě napadlo, že by to všechno mohly být děti Jakuba skláře. Že je to příležitost, na kterou jsem dlouho čekal, protože mi umožní splatit můj vnitřní autorský dluh, vrátit se k zážitkům z dětství, k těm šťastným a bolavým, včetně vztahu k otci, k nesplněným touhám a snům.“¹¹ Dietlův vztah k otci se

v seriálu odráží ve vztahu Jakuba k nejstaršímu synovi, taktéž Jakobovi. Očekává, že syn se stane dobrým sklářem a bude pokračovat v jeho díle. Jakub ale zjišťuje, že syn nemá k této profesi vztah. Musí si těžce přiznat, že nejstarší syn nepůjde v jeho šlépějích. Nejdříve se mu snaží najít ve sklárně jiné místo než u sklářské pece. Mladý Jakub ale pak odchází ze sklárny úplně, stává se poštovním doručovatelem, protože jeho budoucí tchán chce, aby zeť pracoval ve státní službě, což se ale Jakobovi Cirklovi vůbec nelíbí. Celým seriálem prostupuje motiv Jakobovy nespokojenosti s pracovním i osobním životem svého nejstaršího syna.

Jaroslav Dietl byl v podobné situaci. Jeho otec pracoval jako zinkograf – mistr barvoletář, který chtěl, aby syn pokračoval v profesi. Denně synovi ukládal, co má namalovat. Jaroslavovi malování vůbec nešlo a nechával za sebe tyto úkoly vypracovávat výtvarně nadané spolužáky. Otec se v synovi vzhlížel a byl zklamán, když viděl, že Jaroslav nemá o jeho řemeslo zájem. K tomu se syn špatně učil ve škole a neměl žádný vážný zájem. Otec také nesoouhlasil se synovými aktivitami na vysoké škole, kdy v době studia začal psát písňové texty a estrádní výstupy. Mezi muži došlo k velké roztržce a jejich vzájemné odcizení trvalo až do doby, kdy bylo Jaroslavu Dietlovi 35 let. Sblížili se, když otec, který syna nikdy nepochválil, zjistil, že synova hra je uváděna ve velkém pražském divadle (konkrétně *Nepokojné hody svaté Kateřiny* v Divadle s. K. Neumanna).¹² Tyto nenaplněné představy o profesi svých synů napsal Dietl do scénáře hned dvakrát. Stejný vztah ke sklářství má syn Josef. Začíná ve sklárně jako učedník, ale raději zajišťuje ostatním sklářům svačinu. Vypomáhá v hospodě, ale bojí se otcova hněvu, a proto odjíždí do Ameriky, odkud se vrací po sedmi letech. Josef se pak stává úspěšným hostinským. U druhého syna již Dietl vztah otce a syna trochu pozměnil. Jakub chválí Josefa (v celém seriálu je osloven Pepa) jako dobrého hostinského, kterému jeho podnik prosperuje. Ve sklárně pak ale pracují mladší děti Antonín a Anna. Skutečným otcovým následovníkem se stává až nejmladší Cirkl – Vojtěch, který si již v mladém věku vydobude ve sklářské huti uznání ostatních huťských jako vynikající sklář.

Dietl si vytkl smělý úkol postihnout ve svém seriálu časové období od roku 1899 do roku 1957, přičemž mu k tomu mělo stačit pouhých 13 dílů, což byl v době vzniku obvyklý počet dílů každého seriálu. Dietl tedy musel přistoupit k časovým skokům, které byly výrazné hlavně v první polovině seriálu, kdy po roce 1899 hned následoval rok 1914, pak 1918, 1924, 1931 a 1938. Druhá polovina seriálu byla již výrazně sevřenější, časové skoky byly jen v délce 2–3 let (1942, 1945, 1947, 1949, 1952, 1954, 1957). K výběru jednotlivých roků – 1914, 1918, 1938, 1945 jsou zlomové roky v československých dějinách. Rok 1924 byl spíše vymezen samotným dějem seriálu, protože předchozí díl končil tím, že Jakub Cirkl se sám pustil do stavby rodinného domu. Rok 1931 zahrnoval období hospodářské krize. Rok 1942 byl prostředním rokem 2. světové války. K výběru let poválečných se dostaneme později. K první části seriálu měli recenzenti značné výhrady. Recenze seriálu vznikaly ve zvláštní situaci. Recenzenti se zabývali dílem autora, který na kritiky nemohl reagovat, protože byl již skoro rok po smrti. Zároveň to byl v myslích diváků autor velmi respektovaný, kterého měli spojeného s oblíbenými televizními seriály a inscenacemi. Recenzent ovšem nemusel mít pohled diváka, což se v recenzích uveřejněných v květnu 1986 projevilo. Současně musíme brát v úvahu, že recenze vznikaly již v době, kdy se k nám dostávaly myšlenky Gorbačovovy perestrojky. Recenzent si již nemusel říkat, že není dobré kritizovat seriál od autora, jehož některé seriály byly dříve vyzdvihovány jako příspěvek televize k významným vnitropolitickým událostem.

Zpět k záležitosti roztržitého první části seriálu. Recenzenti vytýkali Dietlovi v těchto dílech předlidnost seriálu, kdy divák měl problém zorientovat se v postavách. Zvláště si musel dávat pozor, jak se měnili herečtí představitelé Cirklových dětí. Děj i osoby byly jen načrtnuty. Například Jiří Blahota v *Mladé frontě* napsal: „Zákonitě proto především první polovina scénáře trpěla torzovitostí vývoje postav, roztržitostí děje a tudíž nedostatkem potřebného dramatického napětí. Divák se najednou ptal sám sebe nebo svých blízkých, odkud že se vzala ta a ta postava a kam vlastně směřuje. Desítky postav a postavíček neměly totiž ze začátku prostor pro svůj vývoj a divák se v jejich peripetiích jen těžko orientoval.“¹³ Vůbec vývoj Cirklových dětí představoval po stránce hereckého obsazení komplikovanou záležitost, zvláště u dvou nejstarších synů – Jakuba a Josefa. V díle z roku 1914 je hráli dětské herci, v díle z roku 1918 se objevili herci ve věku náctiletých mladíků, aby divák najednou viděl v díle z roku 1924 Petra Kostku a Jiřího Krampola, kteří zde přitom měli představovat mladé muže ve věku 24 a 21 let. V době natáčení se však oběma hercům již blížila padesátka. Maskéři se skutečně hodně snažili, ale zázraky dělat nemohli. Podobná situace ale nastala již v úvodním díle, kdy Luděk Munzar hrál devatenáctiletého mladíka, i když ve skutečném životě již měl za sebou 50. narozeniny. Maskéři zakrývali hercovy vrásky, ale přesto diváka moc nepřesvědčili o věku postavy. Mezi Munzarem, Kostkou a Krampolem nebyl velký věkový rozdíl, což vzhledem k popularitě této trojice herců všichni diváci věděli. Na tento rušivý moment upozorňovali i recenzenti. Věra Poppová v deníku *Práce* uvedla: „V 1. třetině seriálu bylo slyšet kritické připomínky k velké zalidněnosti seriálu a také orientaci v postavách, dokud děti nedospěly, některým divákům vadilo, že herci z generace představitele ústřední postavy ztělesňovali její syny a dcery.“¹⁴ Na tento nevěrohodný věkový rozdíl mezi herci a jejich postavami nebyli diváci zvyklí. Podíváme-li se totiž na další Dietlovy seriály, pak delší časové období zahrnovaly i seriály *Nejmladší z rodu Hamrů* a *Inženýrská odysea*. V prvním seriálu ovšem hrdina vystupoval jako bezdětný. V druhém seriálu zase děti nehrály pro děj žádnou významnou úlohu, takže nebylo nutné zabývat se jejich růstem. První seriál, kde se tento problém výrazně projevil, byli tedy až *Synové a dcery Jakuba skláře*. K problému věku hereckých představitelů můžeme ještě citovat z recenze *Lidové demokracie*: „U Jakobových dětí se ne vždy zcela optimálně podařilo vyřešit jejich stárnutí, především však přesvědčit o relativním mládí oproti Jakobovi v prvních částech díla, než bylo evidentní, že jim těžký život a starosti přidaly na věku i vráskách.“¹⁵ Děti Jakuba Cirkla v dospělém věku hráli Petr Kostka – Jakub, Jana Preissová – Tereška, Jiří Krampol – Josef, Daniela Kolářová – Vilemína, Svatopluk Skopal – Antonín, Marta Vančurová – Anna, Jaromír Hanzlík – Vojtěch.

Recenzenti měli výhrady i k zachycení historických událostí v prvních dílech seriálu. Vladimír Procházka v *Rudém právu* napsal: „Nejprve máme pocit, jako by šlo o naučnou exkurzi do dějin dělnického hnutí.“¹⁶ Stejný pohled zastávala Danica Kozlová v *Tvorbě*: „První díly představovaly spíše žánrovou historizující ilustraci včetně sociálně demokratického oportunismu, kterou však šlo přijmout, neboť současně seznamovala diváky s hrdiny seriálu a s prostředím, v němž se jeho děj bude odehrávat.“¹⁷ První díly se skutečně příliš neodchylují od výkladu úlohy sociální demokracie uplatňované v tehdejších učebnicích dějepisu. Postavy aktivních členů sociální demokracie v prvních dílech zastupují sklářský mistr Florián (v hereckém podání Zdeňka Martínka) a obecní kronikář Pertold (hrál jej Jiří Holý). V 1. díle je Jakub Cirkel ukázán jako mladý člen sociální demokracie, který má ale konflikt s ostatními skláři, protože je nechce naučit výrobu skleněných pohárů, aby měl sám nejvyšší výděly. Právě

Florián jej ale přesvědčí, že je sobecké nepodělit se o své schopnosti, když tak může pomoci zajistit dobrou obživu ostatním. V díle z roku 1914 se Florián jako člen sociální demokracie účastní demonstrací proti válce a je zatčen. Zazní zde kritika levicových stran v Německu a Francii za to, že hlasovaly v parlamentu pro válku. Pak následuje časový skok do roku 1918, kdy kronikář Pertold agituje pro účast na 12. sjezdu Čs. sociální demokracie. Charakterizuje vedení strany jako úctyhodné muže. Cirkl ale odmítá být nadále členem sociální demokracie kvůli podpoře socialistů válce v roce 1914. Florián se vrací z války, kde byl jako politický vězeň nasazený na nejhorších bojištích. Pak nastává skok do roku 1924, kdy již Floriána vidíme jako aktivního člena KSČ. Dietl se tedy šikovně vyhnul období vzniku komunistické strany. Florián přesvědčuje Jakuba Cirkla, aby vstoupil do strany, ale ten odmítá. Další díl se odehrává až v roce 1931, kdy je Jakubův syn Antonín aktivním členem KSČ. Ani ten otce nepřesvědčí, aby vstoupil do strany. V tomto díle z doby hospodářské krize bojuje Florián v čele závodní rady proti majitelce vily Krahulíkové, když po ní požaduje, aby nezavírala sklárnu. Dojde sice ke snížení platů i propouštění, ale akce závodní rady má výsledek, protože hut' funguje i nadále.

Vidíme tedy, že politická aktivita samotného Jakuba Cirkla je velmi malá, což ale bude platit i pro díly další. Kronikář Pertold je představen jako sociální demokrat, který má o straně řadu iluzí, které vzhledem ke svému vysokému věku nedokáže opustit. Florián je ukázán jako sociální demokrat, který se ale rozejde s politikou sociální demokracie, a proto se stává členem KSČ, přičemž do strany získá Jakubova syna Tonda.

Mohli bychom v této první polovině seriálu uvést pouze dva prvky odlišné od normalizačního výkladu dělnických dějin. Jakub Cirkl si vydělá jako šikovný sklář takové peníze, že může postavit v 1. polovině 20. let velký dům pro celou rodinu. Je tu sice zmíněno, že si na dům vzal hypotéku. V žádném díle se ale nemluví o tom, že by se kvůli jejímu splácení někdy dostal do existenčních potíží. Nevidíme zde tedy postavu skláře, který těžce bojuje o své živobytí. Majitelka huti Krahulíková (hrála ji Jana Štěpánková) není v seriálu zobrazena jako negativní figura, což naopak ale platí pro jejího syna Emila (v hereckém podání Bronislava Poloczka), který je charakterizován jako rozmazlený synek. Pohrdá dělníky, rozhazuje peníze a o sklárnu se nezajímá. Krahulíková je naopak žena, která není představena jako nějaká vykořisťovatelka. Má starost o životní úroveň svých zaměstnanců. Dělníci si jí váží, což je patrné ve scéně loučení s hutí v roce 1938. Dietl si dokonce dovolil dát do scénáře krátký milostný románek mezi Jakubem a Krahulíkovou v díle z roku 1931. Když vidí negativní reakce své rodiny i sklářů, Jakub tento vztah ukončí. Recenzenti ale zrovna romanci s Krahulíkovou Dietlovi vyčítali. Například Jiří Blahota ji v *Mladé frontě* označoval za pozlátko falešného sentimentu. Pavel Melounek ji zařadil do širšího kontextu charakteristiky titulní postavy: „Autorův záměr byl poháněn dvěma sympatickými momenty – pokusil se překlenout více než půlstoletí tolik neklidného času našeho století, ale i ukázat hrdinu znovu ‚ryzího‘, i když programově tentokrát ‚nedokonalého‘, který ne vždy stál v čele neuvědomělejších vření, dokonce dlouhá léta udržoval milostný poměr s vykořisťovatelkou.“¹⁸ Přesné je tedy říci, že tento poměr měl Cirkl pouze v roce 1931 a nejednalo se tedy o léta, ale takových nepřesností v recenzích z roku 1986 můžeme nalézt více.

Volba místa děje Dietlovi umožnila, aby se v seriále zabýval tématem česko-německých vztahů. Albrechtice jsou charakterizovány jako městečko v pohraničí, i když chybí přesnější lokalizace. Česko-německé vztahy jsou ukázány značně zkratkovitě a zrovna na jejich příkladu

Lze ukázat, jak vzhledem k širokému časovému záběru seriálu musel Dietl zjednodušovat. Při příchodu Jakuba do Albrechtic se v seriálu objevuje jenom jedna německá postava – hostinský Schwalbe (hrál jej Josef Větrovec), který i v následujících dílech je modelován spíše jako tragikomická figura. Hodně poslouchá pokyny své české manželky, která ho přitom podvádí (v prvním díle i s Jakubem Cirklem). V druhém díle se objevuje ve sklárně brusič Gerhard Schlapcke (v hereckém podání Borise Rösnera), na němž Dietl dost šablonovitě následně ukazuje vývoj česko-německých vztahů. V roce 1914 se Schlapcke jako dobrovolník hlásí do války. V roce 1918 jej vidíme kulhajícího a mluví o zatracené válce. V tomto díle je v roce 1919 také zmíněno, že do pohraničí nastupuje československá armáda, aby uklidnila protičeskoslovenské nálady. V seriálu se tuto skutečnost dozvídáme ovšem pouze z rozhovoru sklářů v hospodě. V díle z roku 1924 se Schlapcke svěčuje Jakobovi, že chce, aby celá jeho rodina mluvila česky, protože už o Čechách hodně pochopili. V roce 1931 Schlapcke vystupuje jako jeden ze členů závodní rady proti majitelce hutí Krahulíkové. Pak nastane skok a v roce 1938 jej vidíme v čele henleinovců, když se snaží narušit akci Lidové fronty, na níž mluví Antonín Círk. I recenzenti ironicky poznamenávali, že v prvních dílech nic neukazovalo na sílu německého žilvu v Albrechticích. Danica Kozlová uvedla: „...jestliže v prvních pěti dílech seriálu (1899–1931) se v celých Albrechticích objevilo pouze 1,5 Němce (brusič Schlapcke a Hugo Hamršmíd, jehož dědeček byl Němec), zíral překvapený divák u šestého dílu (1938), jak v tomto městečku henleinovci tyranizují českou menšinu!“¹⁹

Také tady platí, že recenzentka není úplně přesná. Ve svém výčtu zapoměla na hostinského Schwalbeho, takže správně měla uvést 2,5 Němce. Nic to ale nemění na faktu, že Albrechtice do roku 1938 působí jako výrazně české městečko. V hospodě vidíme jako jediného Němce samotného hostinského Schwalbeho. Mezi hosty nikdy němčina nezazní. Ve sklářské hutí jsou pouze brusič Schlapcke a malíř skla Hammerschmied, který má německého předka. U samotných sklářských pecí, mezi mistry a skláři – foukači skla, jediného Němce nezaznamenáme, což je dost zvláštní. Pokud by Němci měli mít v Albrechticích silné zastoupení, pak by je divák očekával ve větším počtu mezi zaměstnanci sklárny. Je pak otázka, kde všichni ti Němci do roku 1938 byli. Nenávist k Čechům u Schlapckeho Dietl vystupňuje v době 2. světové války, kdy z něj udělá komisaře gestapa, který zatýká Floriána a Jakuba Cirkla mladšího. Postava Schlapckeho je tedy dost schematická. Vzhledem k časovému skoku chybí jakékoliv zdůvodnění, proč zrovna Schlapcke se v letech 1931–1938 stal z kamaráda Čechů jejich nepřitelem. Zajímavější je v tomto směru postava malíře skla Hugo Hammerschmieda (hrál jej Ladislav Frej), který přichází do Albrechtic v roce 1918. Stává se manželem Terezky Cirklové. V roce 1924 přesvědčí ostatní Cirkly, aby mu půjčili peníze na rozjezd vlastní hutí. V roce 1931 jej ale vidíme jako podnikatele, který za hospodářské krize zkrachoval. V díle z roku 1938 pak Schlapcke Huga vyzve, aby si vzpomněl na své německé předky, pokud chce v Albrechticích zůstat a získat nějakou funkci. Hugo začne vystupovat jako Němec. U něj tedy vidíme nějakou motivaci, proč se dává k henleinovcům – zkrachovalý podnikatel, kterému Němci nabízejí možnost dostat se kariérně nahoru. Hugo s Terezkou zůstávají v Albrechticích. Jakub s dětmi opouští pohraničí. Na začátku dílu z roku 1942 se ale do Albrechtic vrací, protože huť potřebuje dělníky pro výrobu skel do světlometů. Za války je Hugo ve sklárně treuhänderem. S rodinou Cirků se ale snaží mít dobré vztahy. Když za ním přijde Jakub Círk, zakrývá nacistický odznak. Jakub ale odmítne přijmout jeho podanou ruku. Hugo ovšem nepomůže

Nanynce, která se snaží zachránit českého vězně. Za přihlášení se k Němcům Hugo zaplatí ztrátou syna, který umírá jako německý voják na východní frontě.

V díle z roku 1945 Dietl dostal do seriálu i téma odsunu. Jakub Cirkl přemlouvá Terezku, aby jako Češka zůstala v Albrechticích. Ta ovšem odmítá opustit Huga a oba jsou odsunuti. Němce čekající na odsun režisér Jaroslav Dudek zachytil v záběru na mlčící postavy, které nepřítomně hledí před sebe. V díle je zmíněno, že o tábor se starají Revoluční gardy, ale nic více. Druhým prvkem spojeným s odsunem je naopak rychlý sňatek nejmladšího syna Vojtěcha s dívkou Lízou (hrála ji Hana Maciuchová), která je sice českého původu, ale kvůli otčimovi měla německé občanství. Rychlý sňatek zajistí Lízino vyjmutí z odsunu.

Postava Schlapkeho se objevuje i v poválečných dílech. V roce 1952 se o něm mluví, když vedení albrechtické hutě zjišťuje, že Schlapcke koupil německou továrnu Emila Krahulíka (v roce 1949 emigroval) a snaží se nekalým způsobem (porušování ochranné známky) konkurovat albrechtickým sklárnám. S Hugem i Schlapckem se Jakub Cirkl setkává v posledním dílu, kdy odjíždí do Německa na Terezčín pohřeb. Schlapcke zde přichází jako úspěšný podnikatel, který zaměstnává Huga. Jakub se na pohřbu po několika Schlapkeho protičeských invektivách od něj dozvídá, že gestapo mělo za války v Albrechticích udavače, který způsobil smrt Tondy Cirkla a Floriána i zatčení Jakuba Cirkla mladšího.

Ve válečném dílu je ukázán komunistický odboj, i když také pouze dost náčrtkovitě. Florián je zapojen do ilegální činnosti, ale divák se nedozví žádné podrobnosti. Nejistí, zda do odboje byli zapojeni někteří další zaměstnanci sklárny. Jakubovi Florián odmítá povědět, kde je Tonda, který odešel do ilegality. Pro činnost v odboji získává jako kurýra Jakuba Cirkla mladšího. Oba jsou zatčeni. Tonda Cirkl se objevuje nemocný v Albrechticích. Jeho rodina a kamarádi jej ukrývají ve skladišti sklárny, odkud pak musí utéci, ale je zastřelen, když se snaží ochránit svoji rodinu. Zastoupení komunistického odboje ale nemusíme v seriálu vnímat jako úlitbu schvalovatelům. Nekomunistický odboj vzhledem k výraznému zastoupení bývalých důstojníků armády byl hodně napojen na města. V dělnických oblastech existoval silný komunistický odboj. Dietl ale ukázal i zastoupení dalších politických stran. Tondovi pomáhají jeho kamarádi Filip (sociální demokrat) a Rost'a (lidovec).

Dostáváme se k hlavní záporné figuře celého seriálu – k Bořivoji Boškovi v podání Petra Haničince. Bošek je od počátku prezentován výrazně negativně. Již v roce 1914 svojí nezodpovědností málem způsobí výhas pece. V roce 1919 v hospodě vykřikuje, že by se s Němci mělo tvrdě zatočit. V díle z roku 1931 se s ním Tonda Cirkl dostane do konfliktu, protože Bošek jako sklářský mistr okrádá svého pomocníka. Za 2. světové války si zajistí, aby v huti pracoval jako Werkschutz, který v uniformě s hákovým křížem hlídá hut'. Říká dělníkům, že konečně musel být udělán pořádek. V souvislosti s gestapáckým pátráním po Tondovi je ale zatčen. Po válce se objevuje v čele Revolučních gard a požaduje rychlý odsun Němců. Stává se členem KSČ a získává post předsedy místního národního výboru. Bere úplatky za jmenování do funkcí národních správců. Ve funkci je i v 50. letech, kdy si intrikami zajistí místo ředitele sklářské huti. V samotném závěru Jakub Cirkl odhalí, že Bošek byl konfidentem gestapa, který za války způsobil zatčení Floriána a Jakuba Cirkla ml.

Pokládám za zajímavé, že Dietlovi se podařilo do scénáře prosadit postavu, která ukázala, že do KSČ se v roce 1945 dostali kariériste s temnou válečnou minulostí, kteří si udrželi své funkce i po roce 1948. Dnes již historici publikovali řadu případů lidí, kteří měli podobný životopis jako Bořivoj Bošek. Ovšem v roce 1985 se o těchto záležitostech ještě

příliš nemluvílo, a proto si myslím, že zastoupení takové postavy v českém televizním seriálu v době normalizace je velmi neobvyklé.

Stojí také za pozornost, jak se na tuto postavu dívali recenzenti seriálu. Zaznamenali, že zachycení této figury je poněkud zjednodušené. Zde můžeme citovat z recenze, v níž Danica Kozlová napsala: „Existovali takoví lidé, nebo ne? Asi ano, byli našťestí vždy v zoufalé menšině. Těžko však právě lidé typu Boška budovali svou kariéru po celý život na jednom místě, kde je všichni dobře znali a měli dávno prokouknuté, jenomže autor samozřejmě nemohl Boška nadhánět po celé republice, a tak zlého muže zakořenil v Albrechticích (to již ponecháváme stranou určité kouzlení s Boškovým věkem v závěrečných dílech – vždyť to byl přece vrstevník Jakuba Cirkla, se kterým se v seriálu loučíme v 76 letech!).“²⁰ Můžeme sice polemizovat s autorkou, zda tito lidé byli v zoufalé menšině, ale jistě je pozoruhodné, že by celou svoji kariéru Bošek dělal v městečku, kde jeden člověk zná výborně druhého.

Podstatu problému vystihla ve své recenzi v deníku *Práce* Věra Poppová. Dietl potřeboval, aby Jakub Cirkel měl v seriálu silného protihráče. Bošek ve zhutněném obrazu symbolizuje politické kariéristy, kterým jde hlavně o osobní prospěch, ale zaštitují se zájmy dělnické třídy. Podle Poppové byla chyba, že Dietl připustil zploštění Boškovy postavy, když ji vytrhnul ze souvislosti, protože nevidíme, jak se projevoval ve své rodině. Nevíme, jak reagovala na jeho chování stranická organizace, jejímž byl členem. Poppová kritizuje celý závěr, kdy Jakub Cirkel odhalí Boškovo válečné konfidantství. „A na pohled efektní rozuzlení při slavnosti albrechtické sklárny, jehož hlavním aktérem je krátce před svou smrtí Jakub Cirkel, ve skutečnosti jen rozmnožuje pochybnosti o správném ideovém východisku při ztvárňování záporné postavy, bereme-li v úvahu, jak nedozírné následky plynuly z jejího počínání pro všechny ostatní. Než Jakub vykřičel do světa svůj oprávněný hněv, byli všichni kolem docela lhostejní, jako by se jim nic z toho netýkalo. A demonstrace na veřejnosti tu situaci jedním rázem změnila?“²¹ Na Boškově postavě se opět ukazuje, jak Dietl musel vše zjednodušovat. Skutečně se ze seriálu zdá, že po celou dobu měl konflikty hlavně s rodinou Cirkelů. Ostatní skláři působí dojmem, že se jim celá léta nechce jakýmkoliv způsobem proti Boškovi zasáhnout, což platí pro celý seriál, ne pouze pro léta po roce 1945. Kolikrát sice mezi sebou v rozhovoru řeknou, že o Boškovi nemají vysoké mínění, ale tím to končí. Nějaký čin nenásleduje. Pouze Vojtěch Cirkel bojuje v roce 1947 proti Boškovi kvůli úplatkům za udělování národních správ. Jakub Cirkel mladší (v té době za KSČ předseda okresního národního výboru) mu ale vynadá, že Vojtěch nesmí jako komunista jít proti Boškovi, protože tak oslabuje pozici celé strany. Bošek je pojímán jako samovládce, přitom bychom očekávali, že bude mít kolem sebe v Albrechticích lidi, kteří mu budou pomáhat. V seriálu je to v 50. letech pouze sekretářka ze sklárny, kterou ale Bošek donutí ke spolupráci vydíráním. Nevidíme ale jinak žádného pomocníka na národním výboru nebo mezi huťskými. Skláři jsou v celém seriálu prezentováni jako skupina čestných nebojácných chlapů, ale přesto nikdo z nich celá léta proti Boškovi nevystoupí. Bošek tak úspěšně prochází jako negativní figura celým seriálem, kdy se na jeho odhalení a odvolání z funkce musí čekat až do roku 1957.

Poppová se ptá, proč nic nedělala stranická organizace. V této souvislosti můžeme položit otázku, proč v rámci ní Jakub Cirkel již dříve nevystoupil proti Boškovu chování. Od roku 1945 je totiž Jakub členem Komunistické strany Československa. Vstupuje do ní po osvobození a tento krok zdůvodňuje památkou Floriána a svého syna Tondy. Měl tedy možnost promluvit o Boškovi na schůzi strany. Od svých dětí dostával dost svědectví o Boškově bezcharakterním

chování. Dietl ovšem Cirkla jako aktivního člena strany zrovna neukazuje. Nevidíme Jakuba Cirkla na jediné stranické schůzi. Ani v kruhu rodiny o politice KSČ nemluví.

Dietl vše vygradoval v posledním díle. Do scénáře se mu ale vloudil prvek, který recenzenti dost kritizovali. Na začátku 13. dílu se na Terezčíně pohřbu Jakub od Schlapckeho dozví, že Floriána udal člověk, který s ním bydlel ve stejné ulici. Dietl pak Jakuba nechává pátrat po Albrechticích. V domě naproti zjišťuje, že všichni nájemníci se vyměnili a ze současných nájemníků tam za války nikdo nebydlel. Syna Pepu zaangažuje, aby pátral na národním výboru, kde přes známé Pepa zjistí, že zmizely písemnosti z války. Celé to vypadá, že Jakub hledá v nějakém státnicovém městě, a ne v městečku, kde se dá předpokládat, že se všichni dobře znají. Proto je dost nepravděpodobné, že by si nikdo v Albrechticích nevzpomněl, že naproti Floriánovi bydlel právě Bošek, kterého přitom mají v roce 1957 všichni na očích jako ředitele hutí. Absurdní je vyřešení celé zápletky, kdy se Jakub Cirkla mladší logicky obrátí na otce, proč se nezeptá jeho – bývalého pošťáka. Po složitém pátrání v celých Albrechticích se Jakub dozví doma u stolu, že naproti bydlel Bořivoj Bošek. Proč se nezeptal syna hned? Poslední díl působí poněkud dojmem, že Dietl potřeboval natáhnout stopáž dílu, a proto nechal Jakuba tak složitě hledat. Jedna z kritik tohoto momentu: „Abychom se stali svědky toho, že je odhalen udavač, který má na svědomí smrt dvou komunistů, je třeba vyvinout div ne detektivní pátrání, aby vyšlo najevo, že to je Bošek, to je školácká chyba, spadající nejen na vrub autora.“²²

V době Jakubova důchodového věku vůbec Dietl několikrát opakuje prvek, kdy si Jakub vezme sváteční oblek a odjíždí řešit místo svých dětí nějakou závažnou situaci. V roce 1945 v Praze řeší, když si student Jiří odmítne vzít Nanyňku, která s ním čeká dítě. V roce 1952 jede zase za synem Jakubem, aby udobřil své děti. V závěrečném díle odchází na slavnost k výročí albrechtické sklárny, aby před všemi skláři odhalil Boškovo konfidentství.

Jakub Cirkla se snaží pomáhat i své dceři Vilemíně, jejímž prostřednictvím Dietl dostal do seriálu i prostředí vesnice. Zrovna jeho zachycení je ale dost schematické – zlí bohatí sedláci x hodné chudé děvče. Vilemína se zamiluje do sedláka Krupky (hrál jej Petr Čepek), ale jako nevěsta by měla přinést do stavení věno. Vilemína si vše tvrdě odpracuje. Její tchyně (v hereckém podání Stelly Zázvorkové) ji nesnáší, protože chtěla pro syna bohatou nevěstu. Lakotný Krupka je na Vilemínu hrubý a celý život na statku je pro ni očistcem. Když nastane doba 50. let, po smrti manžela sama vše odevzdá do Jednotného zemědělského družstva. V posledním díle ji vidíme jako předsedkyni prosperujícího družstva.

Je zajímavé, že Jaroslav Dietl se v seriálu vyhnul letům, která jsou pro dějiny Komunistické strany Československa zcela zásadní. Vynechal rok 1946, kdy KSČ zvítězila ve volbách. Ještě větší pozornost si zasluhuje, že seriál nezahrnuje rok 1948, 9. díl se odehrává v roce 1947 a další až v roce 1949, kdy do sklářské hutí nastupuje nový ředitel. Pokud seriál vznikl jako společenská objednávka dělnické ságy, dalo by se čekat, že zrovna rok 1948 bude muset seriál obsahovat a některý člen rodiny Cirklov se zúčastní manifestací v Praze. Únorové události jsou ale zcela vynechány. Dietl se zřejmě chtěl vyhnout situaci, že by tak do seriálu musel zahrnout dialogy, v nichž se Cirklovci budou radovat z převzetí moci Komunistickou stranu Československa. Rozhodl se tedy asi tento rok vynechat a u dramaturgie mu to prošlo. Pohybujeme se tady ale v oblasti spekulací – hlavní autoři scenárista Dietl a režisér Dudek jsou mrtví, proto lze těžko zcela přesně zjistit, jak celá časová kompozice seriálu vznikala.

Myslím si ale, že si zaslouží pozornost ještě další postavy, pomocí nichž Dietl upozornil na jevy z našich dějin, které se v době normalizace zrovna často v hrané tvorbě neobjevovaly.

Spíše lze říci, že jejich zahrnutí do televizního seriálu patřilo mezi prvky neobvyklé. V této souvislosti je dobré upozornit na dobu vzniku seriálu. Dietl jej psal v roce 1984, ještě před obdobím tzv. perestrojky v Sovětském svazu. Vzhledem k délce přípravy každého seriálu v tehdejší Československé televizi nelze tedy říci, že by se jednalo o seriál vznikající již pod vlivem Gorbačovovy glasnosti. Celé natáčení skončilo v dubnu 1985 a nebylo tedy ani možné, aby Dietl dopisoval scény podle vývoje politické situace v SSSR, kdy se mohlo začít otevřeněji mluvit o některých historických událostech.

V díle z roku 1949 nastupuje do albrechtické huti nový ředitel Rudolf Hajný (tuto postavu hrál Radoslav Brzobohatý). Zde je v seriálu zachycena skutečnost, že do funkcí ředitelů se dostávali lidé, kteří pro ni neměli patřičnou kvalifikaci. Dělník z ostravské huti se stává ředitelem sklářské huti podle logiky huť jako huť. Právě postava tohoto ředitele následně v seriálu upozorňuje na nezákonnosti 50. let. Kvůli intrikám Bořivoje Boška je ředitel Rudolf Hajný v roce 1952 neoprávněně obžalován z průmyslové špionáže a odsouzen k osmi letům vězení. Vojtěch a Anna Cirklovi bezúspěšně bojují proti této nespravedlnosti. Pro 80. léta asi představovalo maximum, že Dietl dostal do scénáře nespravedlivě odsouzeného komunistu. Chtěli bychom asi moc, pokud bychom očekávali, že v roce 1984 bude mít ve scénáři i stejně postiženého nekomunistu.

Vojtěch a Anna očekávají pomoc od bratra Jakuba, který je v té době předsedou krajského národního výboru. Ten jim ale odmítá pomoci, protože se obává o svůj post. V rámci Cirklových dětí patří Jakub mladší k postavám nejzajímavějším. Nejdříve nesplní otcovy představy, že bude pokračovatelem Cirklova sklářského rodu. Stává se pošťákem. Má panovačnou ženu, která mu stále říká, že je k ničemu. Spíše ve snaze ukázat, že není zbabělec, se za války zapojí do odboje. Svoji nezodpovědností ale způsobí zatčení komunisty Floriána. Po válce jako člen KSČ jde z funkce do funkce – nejdříve je předsedou místního národního výboru, pak okresního a posléze krajského, čímž stoupá v očích své ženy, které velmi vyhovuje, že jako předseda KNV má k dispozici vilu se služebnou. V době zatčení s Hajným Jakub tedy váhá, zda má pomoci sourozencům ve snaze odhalit pravdu. Obává se o post, a proto odmítá. Po rozhovoru s otcem ovšem mění svůj postoj a alespoň prosadí, aby se ředitelem huti nestal Bošek, ale Vojtěch. Bošek ale intrikami způsobí konec Jakubovy kariéry a stejně se do funkce ředitele albrechtické huti dostane. Jakubova žena od něj po ztrátě důležitého postu spojeného s životními výhodami odchází. Jakub pak odmítne nabízené ředitelské funkce a vrací se jako poštovní mistr do Albrechtic, aby zde žil s otcem a sourozenci. Najde také sílu nezačít nový život se svou panovačnou ženou. V rámci seriálu je Jakub ml. postavou, u níž lze zaznamenat psychologický vývoj. Lze ovšem namítnout, že je z Dietlovy strany poněkud nadsazené, když se zrovna Jakub ml. dostane na nejvyšší posty v okrese a kraji. Tady bylo spíše scénáristovým přáním, aby Jakub ml. se svojí neprůbojnou povahou takto stoupal ve funkcích. Tento postup bychom čekali spíše u Boška, ale jak již bylo uvedeno, toho zase scénáristicky nebylo možné nechat odejít z Albrechtic.

Dalším zajímavým prvkem je v seriálu rehabilitace českého živnostníka. Divácky nejpoulnější postavou seriálu se stal hostinský Pepa v podání Jiřího Krampola. Pepa je ukázán jako člověk, který svojí tvrdou prací vybudoval prosperující restauraci a hotel, kdy mu šlo v první řadě o vysokou úroveň služeb a spokojenost zákazníka. V seriálu vidíme, jak Pepa těžce prožívá, když je nucen své celoživotní dílo v roce 1952 odevzdat do správy MNV. Dietl pak elegantně zachycuje, jak ale tímto okamžikem jde úroveň služeb výrazně dolů. Místo Pepy

nastupuje do restaurace i hotelu bývalý vedoucí nádražního bufetu, který prosazuje místo talířů používání papírových tácků. Dietl tak na příkladě Pepy ukazuje, jak byli svých živností zbaveni lidé, kteří se majetku dobrali tvrdou prací.

Recenzenti se dotkli postižení let 40. a 50. let, přičemž je možné zaznamenat rozdílné názory. Mirka Spáčilová napsala: „Bývá údělem velkých kronik, že někdy opomíjejí ‚malé‘ příběhy. Autoři Jakuba skláře ve snaze obě polohy sjednotit občas inklinovali spíše k opačnému extrému, nicméně ani zmíněná zjednodušení nic neubírají na upřímnosti a odvaze, s níž zobrazili nelehká období naší historie.“²³ Pavel Melounek taková slova uznání pro Dietla neměl. „Nepřeceňujme však názory, které autorovi přisoudily nekonvenční postoj k některým uzlovým okamžikům, zejména let protektorátních a poválečných. Řekl bych, že o tohle nestál ani samotný scenárista: vzhledem k širokému časovému rozmezí usiloval spíše o znakové postižení jen některých charakteristických jevů určitých epoch, které by především korespondovaly s děním kolem albrechtické hutě.“²⁴ Vladimír Procházka ve své recenzi uvedl, že diváci si kladou otázku, zda dějinné události byly autorem vylíčeny historicky přesně. „Zcela přesně určitě ne. To také není úkolem uměleckého díla. Ale ti, kteří to vše, řekněme alespoň od třicátých let, sami prožili, musí doznat, že věrně a umělecky pravdivě. Víme, že Dietl se na svoji práci připravoval studiem četných materiálů a dokumentů. K tomu, aby celé období Jakuba skláře prožil sám na vlastním těle, by mu muselo být nejméně sto pět let. To znamená, že ta starší období zpracovával za pomoci historického studia, tu novější zčásti sám zažil, procítil a s historiky konzultoval. Všechno však samostatně umělecky zpracoval. Nevyhnul se ani vážným politickým zlomům a osobním tragédiím let padesátých. Nikdy však, stejně jako jeho hrdina Jakub sklář, neviděl autor události, ani ty nejtěžší, jako bezvýchodné. Tím se dostáváme k další Dietlově umělecké vlastnosti, kterou byl jeho bytostný historický optimismus.“²⁵

Recenzenti i diváci se v dopisových ohlasech shodovali ve velké chvále hereckých výkonů. Režisér Jaroslav Dudek dal dohromady vynikající hereckou sestavu. Na prvním místě všichni chválili výkon Luďka Munzara v hlavní roli, který musel obsáhnout postavu od jejích 19 do 76 let. „Luďek Munzar jej zahrál s důrazem na lidské vlastnosti i jednotu myšlení, citění a jednání. Překonat obtížný problém stárnutí svého hrdiny, udržet postavu jednotnou v celku i detailem a vyzrálým přesvědčivým výkonem zobrazil postavu českého dělníka s nejlepšími vlastnostmi.“²⁶ Diváky na postavě Jakuba Cirkla oslovovalo jeho úsilí o zachování soudržné rodiny, v níž si sourozenci vzájemně pomáhají. Jakub po celý seriál chce, aby se jeho děti chovaly jako čestní lidé. Zastává názor, že práce se má dělat s láskou a poctivě. Podle tohoto přesvědčení se také celý život řídí. Z dalších hereckých výkonů zaznělo nejvíce chvály na adresu Jiřího Krampola (Pepa Cirkel), Petra Kostky (Jakub Cirkel ml.), Petra Haničince (Bořivoj Bošek) a Daniely Kolářové (Vilemína Krupková).

Spíše pozitivní názory se objevovaly ohledně režie Jaroslava Dudka. V *Mladé frontě* si čtenář mohl přečíst: „Právě herci a režisér to byli, kteří dovedli zaplnit hluchá místa Dietlova scénáře a vytvořit tak televizní fresku, na kterou se hned tak nezapomíná.“ Obdobné ladění mělo hodnocení v *Lidové demokracii*: „Režisér Jaroslav Dudek se většinou úspěšně vyrovnal s nároky scénáře, přiblížil zobrazovanou dobu i krásné umění sklářů, včetně vděčných a poutavých záběrů z výroby skla v autentickém prostředí staré huti.“²⁷ Najdeme ale i názory kritičtější. Pavel Melounek v *Zemědělských novinách* napsal: „Atmosféru jednotlivých období se snažila precizovat režie Jaroslava Dudka, která někde pak přivedla na obrazovku nefunkční porci expresivnosti, snad ještě více se mohla opřít o některé herecké kreace.“²⁸ Danica Kozlo-

vá v *Tvorbě* přímo hodnotila režii jednotlivých dílů: „Nastudování režiséra Jaroslava Dudka bylo poměrně standardní, ztrácelo v realizaci šestého, sedmého a devátého dílu (Stěhování, Skryš, Voda), kde poučenější divák musel maně vzpomínat na tematicky obdobné režijní práce O. Vávry (*Dny zrady*) či J. Sequense (filmový přepis Řezáčovy *Bitvy*), vzestupnou tendenci naopak dostalo v posledních třech čtyřech pokračováních seriálu.“²⁹

Podíváme-li se na celkové hodnocení seriálu v dobových recenzích, pak jej lze shrnout ve smyslu: seriál má své chyby, ale ve výsledku je profesionálně odvedeným dílem, kterému se podařilo dosáhnout vytyčeného cíle. Taková byla třeba recenze v *Lidové demokracii*: „I přes některé chyby poutal seriál tematikou i zpracováním. Přiblížil krásnou profesi českého skláře, vyznal se z obdivu k poctivě prožitému životu a dělnosti.“³⁰ V celkovém hodnocení byl asi nekritičtější Pavel Melounek v *Zemědělských novinách*: „Přespříliš značný časový rozměr ale tak trochu Dietlovi vyrazil eso z rukávu – Jakub sklář se stal spíše lepoprelem s prolákninami nejen časovými, ale bohužel i dramatickými.“³¹ Jiří Blahota v *Mladé frontě* napsal, že Dietl i tentokrát povýšil faktografickou materii na výsostně umělecký tvar, historickou fresku, která nestojí a nepadá navršením fakt, ale staví na jednání dramatických postav i dramatických situacích.³² I Mirka Spáčilová ve výsledku hodnotila seriál kladně: „Občasný sentiment či nadbytečná poetizace závěru nemohly příliš poznamenat čistou oslavu lidské tvořivosti a síly – stejně jako dílčí výhrady nic nemění na tom, že řemeslný um Jaroslava Dietla si i tentokrát našel své okouzlené diváky.“³³ Také Danica Kozlová uvedla, že seriál byl uměleckou výpovědí o lidech různých společenských epoch. „Z celého seriálu na diváky dýchá oslava lidí, o nichž jsme si zvykli říkat, že jsou solí země. Nepatetická a lidová v nejlepším slova smyslu oslava tvořivému fortelu českých dělníků, které zde zastupovala obrazově vděčná sklářská profese.“³⁴ Věra Poppová v recenzi ocenila profesionalitu celého štábu: „Neboť po realizační stránce byl Jakub sklář vskutku dosud nejnáročnějším televizním projektem, zvládnutým s vysokou profesionalitou, stal se doslova seriálem mimořádných hereckých příležitostí.“³⁵ Jako poslední názor lze uvést závěr recenze Vladimíra Procházky v *Rudém právu*. Podle recenzenta měl seriál ve společnosti velký ohlas, což by Jaroslava Dietla jistě uspokojilo. „O seriálu mluvily jak nejširší vrstvy diváků, tak i lidé umělecky nároční a teoretizující kritičtí intelektuálové. Nad naprostou většinou však Dietl opět zvitěznil, protože všichni se zájmem a v závěru s napětím se dívali až do konce.“³⁶

Jaroslav Dietl ve svých seriálech vždy preferoval celkové smířlivé vyznění závěrečného dílu seriálu. Seriál *Synové a dcery Jakuba skláře* nebyl výjimkou. Bošek je odhalen a zatčen. Bývalý ředitel Hajný se vrací z vězení a Pepa Cirkel může v restauraci pracovat alespoň jako brigádník. Přesto se domnívám, že seriál *Synové a dcery Jakuba skláře* představoval v době normalizace zajímavý pokus podívat se na dějiny netendenčním pohledem, i když řada historických jevů byla načrtnuta jen povrchně. Jaroslav Dietl zřejmě přecenil možnosti televizního seriálu, když si vytkl zachytit skoro celých 60 let života hlavní postavy v pouhých třinácti dílech, což představovalo velmi smělý plán, který ale Dietla nutil zvláště v první části seriálu k velkým časovým skokům a zjednodušením historické problematiky. Paradoxně ovšem v době gorbačovovské glasnosti Československá televize od snahy o pravdivější pohled na dějiny výrazně ustoupila. Komunistický historik Jaroslav Matějka v druhé polovině 80. let napsal scénáře televizních seriálů *Gottwald* (1986, režie Evžen Sokolovský) a *Rodáci* (1988, režie Jiří Adamec), které jsou naopak ukázkovým příkladem komunistického tendenčního výkladu našich dějin.

Seriál *Synové a dcery Jakuba skláře* měl zvláštní osud po roce 1989. Česká televize jej reprizovala v roce 1993. Poslanec Igor Němec z ODS tehdy ovšem v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR řekl, že je ostudné, když televize uvádí seriál, který dle jeho názoru výrazně zkresluje naši minulost. Česká televize se nijak k tomuto hodnocení nevyjádřila. Skutečností je, že od té doby Česká televize tento seriál nikdy nereprizovala, i když diváci si psali o jeho nové uvedení. Na televizní obrazovky se vrátil až v roce 2005, kdy jej uvedla komerční televize Prima, která zaplatila České televizi za možnost dvakrát tento seriál odvysílat. Při prvním uvedení na podzim roku 2005 nasadila Prima seriál do vysílání v neděli večer. Lze říci, že i tentokrát měl seriál u diváků úspěch, protože sledovanost většiny dílů se přehoupala přes hranici jednoho milionu diváků.

POZNÁMKY

- 1 Jaroslav Dietl (22. 5. 1929 Záhřeb – 29. 6. 1985 Praha). S televizí začal spolupracovat již v roce 1953 a po skončení studia na FAMU v roce 1955 se stal jejím scenáristou a dramaturgem. Nejdříve psal hlavně skeče a mikrokomedie, ale již od počátku 60. let byl autorem i původních televizních her a adaptací literárních děl. Dietl byl dramaturgem prvního televizního seriálu *Rodina Bláhova* (1959–1960) a v 60. letech autorem populárních seriálů *Tři chlapi v chalupě* (1961–1963) a *Eliška a její rod* (1966). V 70. a 80. letech pracoval pro Československou televizi jako externista. Napsal scénáře řady seriálů, které měly u diváků velký ohlas. Seriálu *Nemocnice na kraji města* (1978 a 1981) se na začátku 80. let podařilo uspět i v tehdejší Spolkové republice Německo, což byl neobvyklý jev, kdy zde velké popularity dosáhl seriál z komunistické země. Vedle seriálů se Dietl věnoval tvorbě televizních inscenací a zábavných pořadů. Dietl psal také divadelní hry a filmové scénáře. Dietlově seriálové tvorbě se věnuje Miloš Smetana v své knize *Televizní seriál a jeho paradoxy*. ISV, Praha 2000.
- 2 jr: „Šest desetiletí ve třinácti večerech“, *Večerní Praha* 32, 7. 2. 1986, č. 32, s. 5.
- 3 Vladimír Diviš pracoval v letech 1950–1956 na ministerstvu národní obrany. Poté se stal redaktorem a posléze šéfredaktorem časopisu *Lidová armáda*. V roce 1968 působil na ministerstvu kultury v odboru informací. V roce 1969 přešel do aparátu ÚV KSČ a stal se vedoucím oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích. V roce 1972 jmenoval ústřední ředitel ČST Jan Zelenka Diviše svým 1. náměstkem, který zodpovídal za program. Diviš se pak v Československé televizi stal jedním z hlavních představitelů normalizace. Srov. Köpplová, Barbara a kol.: *Dějiny českých médií v datech – rozhlas, televize, mediální právo*. Karolinum, Praha 2003, s. 338.
- 4 Cysařová, Jarmila: *Televize a totalitní moc 1969 – 1975*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 80.
- 5 Janoušek, Jiří: „Vypravěč velkých příběhů“, *Mladý svět* 27, 20. 12. 1985, č. 51, s. 19–21.
- 6 Jaroslav Dudek (17. 1. 1932 Turnov – 31. 8. 2000 Praha). V letech 1954–1962 byl režisérem Divadla S. K. Neumannova, ale jeho jméno je spojeno hlavně s Divadlem na Vinohradech, kde působil v letech 1962–1992. S televizí spolupracoval již od konce 50. let. Režiroval řadu původních televizních inscenací. Z jeho seriálové tvorby jsou dodnes populární seriály *Nemocnice na kraji města* (1978 a 1981) a *Taková normální rodinka* (1971). Srov. Köpplová a kol., c. d., s. 339.
- 7 Poppová, Věra: „Historie v osudech prostých lidí“, *Práce* 42, 7. 2. 1986, č. 32, s. 5.
- 8 Spáčilová, Mirka: „Skleněná sága“, *Svobodné slovo* 40, 30. 12. 1984, č. 307, s. 5.
- 9 Nesg.: „Jubileum“, *Československá televize* 21, 28. 4. 1986, č. 18, s. 11.
- 10 Poppová, Věra, op. cit.
- 11 Janoušek, Jiří: „Vypravěč velkých příběhů“, *Mladý svět* 27, 20. 12. 1985, č. 51, s. 19–21.
- 12 Tamtéž.
- 13 Blahota, Jiří: „Kronika dělnického rodu“, *Mladá fronta* 42, 14. 5. 1986, č. 111, s. 4.
- 14 Poppová, Věra, op. cit.
- 15 mp: „Kronika sklářského rodu“, *Lidová demokracie* 42, 13. 5. 1986, č. 110, s. 4.
- 16 Procházka, Vladimír: „Synové a dcery Jakuba skláře“, *Rudé právo* 66, 8. 5. 1986, č. 107, s. 5.
- 17 Kozlová, Danica: „Oslava tvořivého fortelu“, *Tvorba* 58, 21. 5. 1986, č. 20, s. 8.
- 18 Melounek, Pavel: „Potíže televizního románu“, *Zemědělské noviny* 42, 15. 5. 1986, č. 112, s. 5.

- 19 Kozlová, Danica, op. cit.
- 20 Tamtéž.
- 21 Poppová, Věra, op. cit.
- 22 Poppová, Věra, op. cit.
- 23 Spáčilová, Mirka: „Řemeslo velkého vypravěče“, *Svobodné slovo* 42, 5. 5. 1986, č. 104, s. 5.
- 24 Melounek, Pavel, op. cit.
- 25 Procházka, Vladimír, op. cit.
- 26 mp, op. cit.
- 27 Blahota, Jiří, op. cit.
- 28 Melounek, Pavel, op. cit.
- 29 Kozlová, Danica, op. cit.
- 30 mp, op. cit.
- 31 Melounek, Pavel, op. cit.
- 32 Blahota, Jiří, op. cit.
- 33 Spáčilová, Mirka, op. cit.
- 34 Kozlová, Danica, op. cit.
- 35 Poppová, Věra, op. cit.
- 36 Procházka, Vladimír, op. cit.

Summary

Petr Bednařík: The television serial „Synové a dcery Jakuba skláře“ and its reflection of more than 50 years of our history

The author devotes to the serial story „Synové a dcery Jakuba skláře“ in his paper. This serial story was shot according to the script of Jaroslav Dietl in the years 1984–1985. The director was Jaroslav Dudek. The television serial presented the life of the glassmaker Jakub Cirkl and his seven children. The story took place in the period of years 1899–1957. It showed the influence of various historical events on the destinies of Cirkl’s family. The author describes the circumstances of the shooting. He analyses the story and the characters in the serial. Using the newspapers reviews he illustrates the way of evaluation by the contemporary reviewers.

